

Az októberi földreform

Írta: Búza Barna

földreform kérdését nem az októberi forradalom vetette fel. Évtizedek óta hangzott már a magyar közéletben az aggasztóan aránytalan földbirtokeloszlás megjavításának a követelése. A háború alatt új szempont erősítette a földreform sürgetését: a hazáért küzdő katonák jutalmazása. Mindenki földet követelt a hazai föld védelmezői számára s a kormány két kézzel szórta a katonák közé a föld ígérését. Székesfehérvár tüzelkű püspöke az ő pázmánypéteri erőteljességű nyelvén azt hirdette, hogy ha törvény vagy jogrend akadályozza a hazáért vérző nép földhöz juttatását, akkor le kell rombolni azt a törvényt s azt a jogrendet és újat kell teremteni, amely igazságot szolgáltat a népnek. A forradalom, ha százszor akarta volna is, nem tudott volna kitérni a földreform elől, amint nem térhetett ki azóta egyetlen kormány sem.

Földreform-kísérletek.

Próbálkoztak a háború előtt is óvatos, féltékeny földreform-akciókkal. Parcellázások, telepítések támogatásával igyekeztek a kormányok enyhíteni a földbirtokelosztás aránytalanságait. Külön bankot is alapítottak erre a munkára. A bankot altruista banknak tervezték s a nevében még ma is benne van ez a szép jelző. Darányi Ignác 1909-ben értékes törvényjavaslatot is készített a parcellázásokról. A képviselőház olyan fontosnak találta az ügyet, hogy külön bizottságot választott a tárgyalására. Én is tagja vol-

tam a bizottságnak. Már ekkor kívántam, hogy a törvény adjon az államnak kisajátítási jogot a nagybirtokokra, mert enélkül nem számíthatnak eredményre. Persze az OMGE akkor még hallani se akart kisajátításról, s nem is mert ilyenről szólni a törvényjavaslat. Darányi a költségvetésbe is felvett a parcellázási akció céljaira elég nagy összeget, azt hiszem, évi 9 milliót. Aztán megbukott a koalíció, Tiszák jutottak kormányra *s első dolguk volt félredobni a parcellázási törvényjavaslatot s törölni a költségvetésből a nép földhöz juttatásának céljára felvett összeget.* Ez volt a Tisza-gondolat: egy állapotba merevíteni az országot, s légmentesen elzárni minden változástól.

Az eredmény természetesen az lett, hogy amit megcsinálhattak volna simán, fokozatosan, évtizedes tervszerű munkával, azt meg kellett csinálni egyszerre, sietve, a forradalmi átalakulások kockázatos gyorsaságával. Mindig ilyen az eredménye a természetes fejlődés megakasztásának, de a fejlődés megakasztói sohase akarják ezt elhinni, s ezer tragikus tanulság után ezeregyedikszer megint csak újtába állnak a fejlődésnek.

A forradalom.

A forradalom a követelt reformok első sorába dobta a földreformot. A felbomlott hadsereg rendetlenül haza áradó katonáit csak a gyors földreform jelszava tudta lecsillapítani s visszatartani a fosztogatás és öldöklés anarchiájától. Hiszen ötödfél esztendeig föld-ígéretekkel nyugtatták a frontokon a háborgó indulatokat. És-mikor a nagy nemzeti tanács a november 16-iki néphatározat ötödik pontjában elrendelte a földművelő nép gyors földhöz juttatását, ez a rendelkezés már csak az ellenmondástalan közakarat írásba foglalása volt.

Mindig vallottam, hogy katasztrófára vezet a magyar földbirtok megoszlásának roppant aránytalansága. Mindig vallottam, hogy legfőbb szüksége nemzeti haladásunknak

a gyökeres földreform, tanulmányoztam is a földbirtokpolitika kérdéseit, de október 31-éig még álmomban se gondoltam arra soha, hogy kemény, zűrzavaros forradalmi idők éppen énnekem teszik majd feladatommá a magyar földreform megindítását. Nagyobb meglepetés nem ért soha, mint mikor a forradalom reggelén nekem kínálta Károlyi a földművelési tárcát. Semmiből se sejtettem azelőtt, hogy Károlyi ilyenre gondol, magam pedig soha se gondoltam rá. Természetes, hogy nem lehetett még akkor részletesen kitervelt földreform-programmom.

Földet kért a nép.

Pedig a földművelési tárca szükségszerűen a földreformot jelentette. Az első héttől kezdve búcsújáráhely lett a földművelési minisztérium: földkérő küldöttségek búcsújáráhelye. Nyolc-tíz küldöttséget fogadtam mindennap, s jól esik bizonyítanom, hogy egyetlen egy se kérte a földet ingyen, ajándékba, hanem csak igazságos váltsági áron. Az ország minden részéből jött a nép, s ez nem volt mesterséges küldöttséggjáratás, eszünkbe se jutott, hogy felhívassunk embereket, sehová nem küldtünk ilyen biztatást, sehol nem adtunk utazási kedvezményt, jöttek maguktól, ösztönösen, látszott, hogy ez a küldöttségözlés egy általános, erős, nagy népakaratnak önkéntes és komoly megszólalása.

Az OMGE.

Jöttek aztán más küldöttségek is*. November 14-én megjelent nálam az OMGE küldöttsége, Miklós Ödön vezetésével. Ott volt Rubinek Gyula, Bernát István, Buday Barna, Kroplop Hugó, Szilassy Zoltán, Nagy Emil s még sok társadalmi előkelőség. Kitüntető nagy szeretettel, lelkesedéssel, megbecsüléssel üdvözöltek. Már a megjelenésük is kivételes megtisztelés volt, mert rendesen nem siet az OMGE üdvözölni a minisztert, hanem megvárja, míg az

jelentkezik nála. Ma se tudom, mivel érdemeltem ezt a kivételes tiszteletet!

Szépen beszélt Miklós Ödön. Azt mondta: „a magyar földbirtokosok megértik az új idők szavát, belátják a komoly földreform szükségét, s *a földreform céljaira önként felajánlják a birtokaikból mindazt, amit nélkülözni tudnak, s ami a megélhetésüket nem veszélyezteti.*” Az urak hangosan helyeseltek, éljeneztek, tapsoltak valamennyien.

„Mindazt, amit nélkülözni tudnak.” Ez bizony elég ravaszul van mondva, elég kétértelmű, s elég könnyen tárgítható és szűkíthető meghatározás így, ahogy most olvasom. De akkor, abban a hangulatban, egészen más hatást tett rám. Komolyan vettem, egész komolyan, s a hazafias áldozatkészség romantikus nagyszerűségű nyilatkozását láttam benne. Olyannak éreztem, mint amilyen 1848. június 11-én a „*Megadjuk!*” felkiáltás volt. Azt a közismert allegorikus képet láttam megelevenedni, ahol a magyarok 48-ban mindenüket leteszik a veszélyben lévő haza oltárára. S úgy is feleltem a nagylelkű felajánlásra, hálásan, megindultan, szinte könnyező meghatottsággal. Naiv lélek voltam bizony, igen naiv I. Másnap a Népszava meg is rótt, hogy túlságosan udvarolok a nagybirtokosoknak. De mikor én egész komolyan vettem, amit mondtak!

Püspökök.

Még nagyobb és még boldogabb meglepetés ért november 24-én. Megtisztelt megjelenésével önként, váratlanul a katolikus püspöki kar küldöttsége: Glattfelder Gyula csanádi, Rótt Nándor veszprémi, Fischer Colbrie Ágoston kassai püspökök, ők már egész nyíltan és határozottan beszéltek. *A püspöki kar felajánlja a nép földhöz juttatásának a céljaira az összes püspöki földbirtokokat. Csak száz holdnyi darabot kérnek minden püspök számára, hogy ne kelljen a piacról ellátniok a konyháikat. A többit mind átén-*

gedik, mégpedig békebeli vételáron. S a vételárat sem akarják már maguk felvenni, hanem átadják a megalakulandó katolikus autonómiának, mert a püspökök ezentúl csak a lelkekkel akarnak foglalkozni, az anyagiakat az autonóm testületeknek engedik át.

Semmi se volt a további elhatározásaimra olyan hatással, mint ez a nagyszerű felajánlás. A földreform méreteire még nem voltak határozott megállapodásaim. Eleinte jóval kisebb mértékűre terveztem a reformot, mint amilyenné később lett. Hiszen annyira vissza voltunk maradva a földbirtokpolitikában, hogy féltem egyszerre túlságosan nagy lépést tenni. A püspöki birtokoknak is legfeljebb a felére akartam megállapítani a kisajátítási jogot, így beszéltem meg a katolikus ügyek kormánybiztosával, Persian Ádámmal. A püspöki kar ajánlata volt döntő hatású az állásfoglalásomra.

Így vittek bele engem a radikálisabb méretű földreformba éppen azok, akik aztán megkövezték érte.

Én azt hiszem., nem volt csupa képmutatás az az áldozatkész buzgalom, amellyel egyházi és világi nagybirtokok hódoltak akkor a földreform eszméjének. Bizonyára volt része benne az idők változásától felriadó félelemnek is, de talán még több része volt a forradalmat követő novemberi napok önzetlen hazafias fellángolásának. Hiszen akkor sokáig valósággal március tizenötödiki lelkesedés hangulatában élt az egész nemzet, s ha felsorolnám, hogy a forradalom mai szidalmazol közül kik jöttek hozzám dicsőíteni a forradalmat s felajánlani buzgó szolgálataikat a köztársaságnak, talán már az illetők maguk se hinnék el.

Balmazújváros.

Más dolgok is történtek. A népet általában megnyugtatta a földreform komoly ígérete s ez az ígélet bizony sok zavargásnak, sok pusztításnak vette elejét. A kormány minden szava, minden intézkedése csillapítás, rendreintés volt.

Én újságcikkekben, nyilatkozatokban, plakátokon kértem türelemre, nyugalomra, munkára a népet. De volt, ahol már mindez nem használt, ahol a kormány hatalmában lévő fogyatékos rendfentartó eszközök nem bírták elhárítani ja régóta visszafojtott földéhség erőszakos kitörését. Balmazújváros évtizedek óta volt botrányköve a nagybirtokrendszer túltengésének. — Balmazújváros népe megmozdult s november 15-én elfoglalta s felosztotta egymás közt a Semsey-féle hitbizományi birtokot, amelyből eddig se vételre, se bérletbe nem tudtak kapni egy holdat se. Nem is gondoltunk arra, hogy fegyveres erővel vegyük vissza a földeket. Okosabb volt elfogadni a felosztást, mint ideiglenes birtokrendezést, s így legalább utólag törvényes merdebe terelni az eljárást.

A balmazújvárosi eset erős figyelmeztetés volt. Sietni kellett a földreformmal. Szinte csoda, hogy nem akadtak követői másfelé is a veszedelmes példának. Szerencse, hogy így történt. Mert a kormánynak igazán sehol se lett volna módja karhatalommal megakadályozni az erőszakos foglalásokat. Nem is tudom ezt az eredményt másnak be tudni, mint a megnyugtató kormánynyilatkozatoknak, a földreform komoly és gyors megindításának, és a magyar nép nagyszerű józanságának.

A parasztság.

Aki valamikor történetírói tárgyilagossággal fogja leírni ezt a zűrzavaros korszakot, annak ódában kell majd magasztalnia a magyar parasztság csodálatos komolyságát, józan értelmét és öntudatos mértéktartását. Ma még csak a hibákat, a kihágásokat látják sokan, amik itt-ott történtek. De nem gondolják meg, hogy hány ezerszer több kihágás, foglalás, fosztogatás, vérengzés történhetett volna, amiket mind nem bírt volna megakadályozni az állam felbomlott hatalma, s amiktől csak a parasztság becsületes józansága mentett meg minket. A népköztársaság idején

tényleg védtelenek, a kommunizmus alatt egészen védtelenek voltunk az alulról jövő minden erőszak ellen, s mégis éppen a parasztság részéről jóformán semmi erőszak nem történt. Nézzék csak meg a francia faluk történetét a nagy forradalom idején: hogy tele van rémes vérontásokkal, kastélyrablásokkal, kastélyfelgyújtásokkal! Hogy nálunk ez mind nem volt, az a magyar parasztnép józan erkölcsének nagy történeti dicsősége! Csak aki ezt mind átgondolja és összehasonlítja, az tudja megérteni, milyen megbecsüléssel s milyen hálával tartozunk mi a magyar parasztságnak! A magyar paraszt nem csatlakozott a kommunizmushoz, mint olyan sokan a magyar értelmiségből, de nem is hajszolta a kommunizmus után a bosszúállást, mint általában azok, akik a legtörtetőbb szolgálattal szolgálták a kommunizmust. Bizony, bizony ebben az országban a legszebb szobrot a nemzetmentő és nemzetfentartó józan paraszterkölc és parasztertelem érdemelné!

Balmazújvároson szinte érthető volt az évtizedes keresés erőszakos megmozdulása s Balmazújvárost kivéve, sehol se történt erőszakos birtokfoglalás. A magyar nép türelemmel várt a törvényes földhöz juttatásra. „Kívánták a földet, de békésen, törvényesen, becsületes vétel útján. Özönlöttek hozzám a parasztküldöttségek, mintha népvándorlás bolygatta volna fel a falukat. De ezek nem a forradalmak zsákmány után járó, fosztogatásra vágyó néptömegek voltak, komoly, nyugodt, öntudatos nép volt ez, amely rég visszatartott ősi jogaként kérte a törvényes földhözjuttatást. Senki se akart ingyen földet (legfeljebb ha az intelligens rétegnek egy-két megtévedt alakja), becsületes vételárat kínáltak érte mind, s magántulajdonul akarták, a földet valamennyien (még a szociáldemokrata ipari munkások is). Jóság, érlelem, bizalom nézett rám a szemükből, s az én életemnek legkedvesebb emlékei azok az órák, amiket a parasztküldöttségek fogadásával töltöttem el. Úgy

ereztem, a világ legsötétebb gonosztevője lennék, ha meg tudnám csinálni, látszatreformmal ki tudnám játszani ezt a becsületes bizalmat.

Ankét.

Ílyen hatások alakították ki bennem a földreform koncepcióját. Ankétet is tartottam, s az jó sokáig elhúzódt, de kevés eredménye lett. Senki sem ellenezte a földreformot, mindenki elismerte a szükségét, s a terjedelme felől se voltak még igen nagy eltérések. A nagybirtokosokban mérnem lohadt le egészen az áldozatkészség hazafias fellobbanása s a forradalom okozta lelki megrendülés hatása is érezhető volt még, és így nem fordultak olyan élesen a földreform ellen, mint pár hónappal később. A szocialisták viszont még akkor egyhangúlag elfogadták a földreformra a magántulajdon elvét.

December közepére már kész volt a javaslatom. A minisztertanácsi tárgyalása, több megszakítással, majdnem egy hónapig tartott.

Kell-e földreform?

Komoly és alapos reformra volt szükség, s arra van még ma is. Ma már Magyarország az egyetlen országa Európának, ahol az összes termőterület egyharmadánál is jóval több a nagybirtok területe.

Németországban a 100 hektárnál nagyobb földbirtok az összes terület 24 százalékát teszi, nálunk 45 százalékát.

Franciaországban a 200 hektárnál nagyobb birtok 16 százalék, nálunk 40 százalék.

Dániában 18 százalék a 100 hektárnál nagyobb birtok, nálunk 44 százalék.

Magyarországon az 1000 holdnál nagyobb birtok 7 millió hektár, az összes terület 31 százaléka, tehát körülbelül egyharmadrésze. S az ország területének ez az egy-

harmadrésze 3768 birtokosnak a tulajdonában volt. Viszont a 10 holdon aluli törpebirtokok területe 3 millió hektár, s ez egymillióhét-száz ezer ember tulajdona. Egymillióhét-száz ezer embernek volt 3 millió hektár földje, 3700 embernek pedig 7 millió hektár.

Sehol Európában nincs már nyoma se ilyen ijesztően aránytalan birtokelosztásnak. Egyedül csak Magyarországon.

S az arány éppen az ország legjobb részein a legrosszabb és a legijesztőbb. Fejérmegyének termő területe 677 ezer hold. S ebből az ezer holdnál nagyobb birtokok területe 409.000 hold, vagyis 61%. S ez van 90 ember tulajdonában. 10.000 holdnál nagyobb birtok van kilenc, területük 169.000 hold, az egész terület 25%-a. Tehát a *vármegye területének negyedrésze kilenc ember tulajdona*. Viszont a 64 ezer főnyi önálló földműves népességből 35 ezer a teljesen földtelen cseléd és napszámos, 13 ezer a törpebirtokos.

Ilyen birtokelosztást csak komoly és alapos földreformmal lehet megjavítani.

Csak abban az országban lehet szilárd a magántulajdonra alapított társadalmi rend, ahol a földművelő lakosság jelentékeny többségének saját földbirtoka van. Ahol a nagy többség teljesen birtoktalan, ahol a földművelő lakosság 60%-ának nincs egy talpalattnyi földbirtoka se, s ahol 3700 ember tulajdonában van az ország egyharmad része, ott mindig termő talaja van a demagógiának, a felforgatásnak, a kommunizmusnak.

Azért fordultak a kommunisták olyan hevesen az én földreformom ellen, azért volt legelső dolguk beszüntetni minden földosztást, mert jól tudták, hogy *a kommunizmus legbiztosabb ellenszere az egészséges földreform*, s ahol a földműves nép nagy többségének saját földbirtoka van, ott nincs kilátása a kommunista izgatásnak.

Kisajátítás.

Komoly földreformnak alapfeltétele a kisajátítási jog. Viszont a kisajátítás lehetőségéből fakadó bizonytalanság tagadhatatlanul erősen zavarja a termelést. A két szempontot össze kell egyeztetni: lehető szűk körre szorítani a kisajátítási jogot s lehető gyorsan lebonyolítani a kisajátításokat. Én előbb 1000 holdban akartam megállapítani a kisajátítás alsó határát, vagyis, hogy csak 1000 holdon felül legyenek kisajátíthatók a birtokok. Aztán, különösen a szocialisták kívánságára, leszálltam 500 holdig. Ez még mindig elég szűk körre korlátozza a kisajátítást, s 500 hold még teljesen elég a legintenzívebb ipari jellegű gazdálkodásra is. *500 holdnál kisebb földbirtokot az én reformom szerint nem lehetett kisajátítani*, s minden kisajátított birtokból meg kellett hagyni a tulajdonosnak legalább 500 holdat. Csak ahol igen nagy a földszükség, ott lehetett lemenni 200 holdig, de úgy, hogy a tulajdonost az 500 holdon alul elvett területért ugyanolyan értékű földdel kell kárpótolni, tehát ez már nem elvétel volt, hanem csak földcsere.

Ötszáz holdnál nagyobb földbirtoka Csonka-Magyarországon 2700 embernek van, *tehát az én reformom szerint összesen csak 2700 ember jutott volna bizonytalanságba a kisajátítás miatt*, a többi földbirtokos, tehát a magyar gazdatársadalom túlnyomó nagy többsége, továbbra is teljes biztonságban érezhette magát, *mert 500 holdon alul sérthetetlen maradt a földbirtok*. Sőt az 500 holdnál kisebb birtokosok addiginál fokozottabb biztonságba jutottak volna, mert a népnek az 500 holdnál nagyobb földbirtokokból kielégített földéhsége többé nem fenyegette volna az ő biztonságukat.

Igenis, én nemcsak a földtelen népet s a kisbirtokost védtem, hanem *védelmezni, biztosítani, erősíteni akartam*

a középbirtokot is, mert az én ideálom olyan magyar mezőgazdaság, amely kisbirtokok s tudományosan kezelt középbirtokok arányos rendszeréből áll.

A mostani törvény.

Λ ma érvényes földreformtörvény nem szab ilyen pontos határokat *s távolról se nyújt a középbirtoknak ilyen teljes biztonságot.* E szerint a törvény szerint az 1914 óta szerzett, földbirtok mind elvehető, ha akár 10 holdas is, csak a hivatásos gazdáknak hagynak meg 100 holdat. Szükség esetén elvehető minden középbirtok, sőt minden Idsbirtok is, ha 1914 előtt, 50 éven belül, csak egyszer is gazdát cserélt. Még pedig elvehető a 10 holdas kisbirtok is és egy holdat se kell meghagyni a birtokosnak. (31. §.) Már sokkal kíméletesebb a törvény a nagybirtok iránt. A nagybirtokból annyit lehet elvenni, „amennyinek megváltása az Országos Földbirtokrendező Bíróság megállapítása szerint a nagybirtok meg nem váltott részein üzemének megfelelő okszerű gazdálkodást nem gátolja”. (30. §.). Ezt a nagyon szép és nagyon okos meghatározást röviden így is mondhatták volna: „annyit lehet elvenni, amennyit a hatóságnak tetszik”. Mert végső eredményben a kettő körülbelül egyet jelent. Nincs az a legfinomabb gummi elasticum, ami nyújthatóbb volna ennél a meghatározásnál. Ennek az alapján kimondhatják, hogy tízezer holdból elvehető kilencezeröttszáz, s kimondhatják, hogy ugyanabból a tízezer holdból nem vehető el csak tizenöt hold. A törvény alapján nagyszerűen meg lehet indokolni mind a kettőt.

Eszerint tehát a 200 holdas középbirtok, a 10 holdas kisbirtok szükség esetén korlátlanul elvehető az utolsó holdig, ha 1864 óta szerezte a tulajdonosa, ellenben az öröklött nagybirtokból csak bizonyos részt, — még pedig az eddigi gyakorlat szerint igen csekély részt — lehet elvenni. Pedig az 1864 óta szerzett kis- és középbirtokosok legna-

gyobb részét mégis becsületes, komoly munkával, sokszor egy egész élet munkájával szerezte a tulajdonosa. *Aki saját munkájával, szorgalmával szerezte a földet, attól elvehetik, — aki munka nélkül, érdem nélkül örökölte, annak meghagyják.* És ez a kormányrendszer a külföld előtt demokratikus rendszernek nevezi magát. Én nem tettem különbséget a kisajátításnál a szerzett birtok és az öröklött birtok közt, bár talán kellett volna tennem, *a becsületes munkával szerzett birtok előnyére.* A mostani törvény éppen fordítva csinálja.

Én teljesen megvédtem a kisajátítástól a kisbirtokot és középbirtokot. Igazságosan a nagybirtok 500 holdon feletti részéből akartam kielégíteni a nép jogosult földigényét, hogy megmentssem s biztosabbá tegyem a kisbirtokot és a középbirtokot. A mostani törvény odaengedi a földigények lecsillapítására az 1864 óta becsületes munkával szerzett kis- és középbirtokokat is (tehát a kisbirtokok és középbirtokok túlnyomó nagy többségét), hogy kímélhesse az öröklött nagybirtokot. Én a nagybirtokból akartam földet adni a népnek, ez a törvény sokkal kevesebbet ad a nagybirtokból, de *kisajátításra engedi helyette a középbirtokot és a kisbirtokot.* És ezt a törvényt a kispazda Szabó István nyújtotta be! Hogyan tehetett ilyet a saját kispazdátársai ellen? Csak egy mentséget találok rá: *nem tudta, mit cselekszik!*

Az én reformom szerint a nagybirtokból is feltétlenül meg kellett hagyni 500 holdat. A mai törvény szerint — ha a tulajdonos nem hivatásos gazda — elvehetik az egészet, s teljes egészében vehetik el a középbirtokot és kisbirtokot is.

A kommunisták is az egész birtokot vették el attól, akinek 100 holdnál többje volt. Akinek 99 holdja volt, annak megmaradt 99 hold, akinek 101 holdja volt, annak nem maradt egy hold se. Persze a kommunisták nem is fizettek érte, ennyivel jobb a mai eljárás.

Az én reformom szerint a középbirtokhoz és kisbirtokhoz nem szabad hozzányúlni. Az én reformom szerint az egész országban mindössze 2700 ember került a birtoka felől bizonytalanságba, a többi birtokos teljes biztonságban maradt. *A mai törvény szerint bizonytalanságba jutott mind a másfélmillió magyar gazda*, felzavarodott az egész gazdatársadalom nyugalma, se középbirtokos, se kisbirtokos nem lehet biztonságban, mert szükség esetén a 31. §. szerint csaknem mindeniknek megválthatják a birtokát. Még aránylag legnagyobb biztonságban az ősi nagybirtokok birtokosai lehetnek.

Ez a különbség. Hogy a magyar középbirtokosok mégis tájtétköz gyűléssel beszélnek az én reformomról, amely az ő birtokukat teljesen biztosította, s tapsolják a Rubinek—Szabó-féle földreformot, mely bizonytalanná tesz minden középbirtokot, — ez olyan különös lélektani rejtély, amit sehogy se fognak tudni megérteni valamikor ennek a zűrzavaros kornak a történetírói.

Sorrend, vételár.

Másik különbség, hogy én szigorú pontossággal meghatároztam, kik és milyen sorrendben kaphatnak földet, úgy, hogy lehetetlenné vált minden kedvezés, minden protekció. Harmadik különbség, hogy nem a napi áron akartam adni a földet, hanem *háború előtti vételáron*. így csinálta Csehország, Románia, Jugoszlávia, Bulgária. Ha a mai vételárat kénytelen fizetni a nép, nem boldogul a földdel. Két érdek áll szemben egymással: a 2700 nagybirtokos érdeke, hogy a mai magas vételárat kapja, s a másfélmillió magyar földműves érdeke, hogy elviselhető feltételekkel jusson földhöz. Én a másfélmillió földműves érdekéhez szegődtem, mikor azt kívántam, hogy a magyar nép javára hozzon áldozatot a 2700 nagybirtokos és adja a földjét a napi árnál olcsóbban. Persze ma igazán képtelenség lenne mai koronában békebeli vételáron venni el a

földet, — de méltányosan olcsó ár ma is elvárható volna. 1919-ben a békeár körülbelül felét tette a napi árnak, ilyen méltányosságot ma is megérdemelne a magyar nép!

Kisbirtok, középbirtok.

Nem igaz, hogy 10 holdas, húsz holdas darabokra akartam felosztani az ország egész földjét. Nem igaz, hogy fűnek-fának ígértem földet s tízszer annyit Ígértem meg, mint amennyit lehetett adni. Pontosán meg volt határozva, hogy mennyi föld osztható fel, s hogy kik és milyen sorban kaphatnak földet. Nem ámitottam senkit, nem ígértem többet, mint amit beválthattam.

Szaporítani akartam a középbirtokokat is, de *csak tudományosan végzett gazdák számára*. Aztán kisbirtokokat; amennyit egy család meg tud munkálni, s amennyiből egy család megél. 1—2 holdas munkásbirtokokat, ami nagyon sokat lendítene a földmunkásság sorsán. Városok körül csupa intenzív kerti birtokot, hogy ne legelők övezzék a várost, hanem gyümölcsös, veteményes kertek. A Balaton körül villatelepek, gyümölcsösök az ősállapotú legelők helyén. A velencei tó körül, a folyók, patakok mentén baromfitenyésztő gazdaságok, halgazdaságok. Mindez nem indítható meg földreform nélkül, a nagybirtokok nagy részének makacs mozdulatlansága miatt.

Előnyösebb a kisbirtok.

Éreztem, hogy az ország egész jövő fejlődésének csak a helyes földreform lehet az alapja. A nagybirtok is termelhet jól, de aki nem vak, látnia kell, hogy egész Európában a kisbirtokrendszeré a jövő. Szerencsétlenség volna a mindenütt kihalófélben lévő nagybirtokrendszerre alapítani a magyar gazdasági élet jövőjét, s mindenáron a nagybirtokrendszer egyetlen szigetévé merevíteni ezt a kis országot a kisbirtokrendszer Európájában.

Európa legmagasabb mezőgazdasági kultúrájú orszá-

gai mind kisbirtokos országok: Dánia, Belgium, Bajorország.” A háború előtt az évi búzatermés átlaga hektáronként Dániában 27 métermázsa, Belgiumban 26 métermázsa, Bajorországban 26 métermázsa volt, a nagybirtokos Magyarországon 13 métermázsa, sőt a nagybirtokos Kelet Poroszországban is csak 18 métermázsa. Még kedvezőbb a kisbirtokon az állattenyésztés aránya. A német statisztika szerint egy négyszögkilométerre esik kisbirtokvidéken (Bajorországban) átlag 75 darab szarvasmarha és 61 darab sertés, nagybirtokvidéken (Keletporoszországban) 33 darab szarvasmarha, 19 darab sertés.

A népsűrűség is jóval nagyobb a kisbirtokon. Németországban még a keleti részen is kisbirtokvidékeken egy négyszögkilométerre átlag 100 lakos jut, nagybirtokok vidékén 30 lakos.

A nagybirtoknak minden előnyét megszerezheti a maga számára a kisbirtok szövetkezés útján (különösen ha tudományosan kezelt középbirtokok támogatják), de a nagybirtok sohase szerezheti meg magának a kisbirtok legfőbb előnyét, a föld művelőjének azt a tudatát, hogy a saját földjén magának és családjának dolgozik.

Ha szociális szempontból, a társadalmi rend nyugalmanak, biztonságának, a kommunizmus megelőzésének szempontjából nem is lenne parancsoló szükség a kisbirtokrendszerre való áttérés, akkor is meg kellene csinálni ezt az áttérést a termelés érdekében, mert az európai tapasztalatok szerint a kisbirtok termelése előnyösebb, mint a nagybirtoké.

Lehet, hogy Magyarországon még el van maradva a kisbirtok művelése a külföldhöz képest. Nem is csoda, hiszen eddig is keveset törődtek vele. De viszont nincs nép Európában, amely szorgalma, értelme, ügyessége, tanulékonyága szerint alkalmasabb lenne igen magas fokú földművelésre, mint a magyar parasztság. A magyar paraszt értelme, ügyessége, tanulékonyága a mi legnagyobb, leg-

becesebb s legbiztatóbb nemzeti vagyonunk, s aki ezeket a nagyszerű nemzeti tulajdonságokat a földművelés helyes megszervezése által érvényesíteni tudja, az Európa legmagasabb gazdasági kultúrájú s legjobb módú országai közé emeli Magyarországot. Megvan hozzá a nagyszerű föld és a nagyszerű nép. Csak meg kell szervezni a termelést.

A termelés fejlesztése.

Ezt szerettem volna én megvalósítani a földreform kapcsán. Ezért készítettem el a másik nagyobb törvényjavaslatomat, *a gazdasági kamarák* szervezéséről. Nem egyszerű tanácsadó-testületeknek terveztem a gazdasági kamarákat, hanem *a magyar földműves nép általános szervezetének*. Minden község, minden körjegyzőség külön gazdasági kamara, s minden földműves ember tagja a kamarának. A községi kamarák választottaiból alakulna a járási, megyei és országos kamara. S minden községi kamara mellett lenne *gazdasági szakképzettségű állami megbízott*, aki a kamara ügyeit vezetné, s a község gazdáinak tanácsadója lenne a helyes gazdálkodásban. Ez körülbelül 2000 új állás, de ennek a szervezése épp olyan szükséges, mint 20.000 fölösleges régi állás megszüntetése. E nélkül nem mozdulhat a magyar földművelés. A magyar falu földművelésből él, s a magyar faluban van a nép számára egyházi szakember, orvosi szakember, közigazgatási szakember, csak éppen földművelési képzett szakember nincs. A földművelési kormány csak intézkedik, de nincs, aki végrehajtsa az intézkedéseit. A 2000 új állás költsége bőven kikerülne száz más megtakarításból. — Az állami szakemberek által vezetett kamarák útján jutnának a földművelők jó vetőmaghoz, műtrágyához, rézgálichoz, szénkéneghez, a kamarák könnyebbé tennék a termények értékesítését, terjesztenék a méhészetet, selyemtermelést, gyümölcsstermelést, tarthatnánk mélyszántó- s más gépeket, szervezhetnének öntözési vállalkozásokat, szervezhetnék a kötelező

állami állatbiztosítást, az elhullott állatok értékesítésével együtt. Külön kamarája lenne a gazdáknak, külön a munkásoknak, s a két kamara küldöttei egyezkednének egymással a munkabérek s egyéb kérdések felől.

Másik rész az oktatás. Az elemi iskolákba akartam bevezetni a földművelési oktatást, úgy, hogy *a falusi elemi iskola nagyrészben földművelési szakiskola legyen*. A tanítási idő felét fordítsák az elméleti tanításra, írásra, olvasásra, számtanra, egyébre, a másik felét gyakorlati mezőgazdasági oktatásra, hogy már itt előkészítsék a gyermekek lelkét az intenzívebb földművelésre. Hozzá is fogtak a minisztériumban elkészíteni a földművelési tervet ehhez az iskolai reformhoz.

Ilyen készülékekkel akartam én összekapcsolni a földreformot, így indítottam meg a munkát minden irányban, s ha így sikerül, hiszem, hogy a kisbirtokrendszerre való áttérés még átmeneti visszaesést se hozott volna a termésben, rövid idő múltán pedig nagyszerű emelkedést.

Város és falu.

Sajnos, nagyon is el tudták terjeszteni a városi lakosságban azt a babonát, hogy a paraszt csak magának termel, nem szállít a városok élelmezésére, a városokat csak a nagybirtok élelmezi, s ha megszűnnek a nagybirtokok, éhenhal a város. Úgy ír erről igen sok lap, mint kétségbe se vonható sarkigazságról, s a városi polgárság csodálatos felületességgel és rövidlátással kritika nélkül elfogadja, elhiszi ezeket a képtelenségeket, s ellensége lesz a földreformnak.

Pedig csak egy kicsit kellene gondolkoznia: hát a paraszt meztelenül jár? Annak nem kell ruha, csizma, eke, kasza, só, petróleum? S hogy ezt megszerezhesse, nem kénytelen eladni a termése egy részét? S nem éppen ez a rész az, amiből a természetes csereforgalom szerint a városi lakosság él?

És érdekes: *akik azt terjesztik, hogy a várost csak a nagybirtok éllelmezi, ugyanazok folyton a kiscgazdát szidják azért, hogy drága a kenyér, meg a tojás.* Egyik szavukkal szidják a kiscgazdát, mert drágán adja nekik a kenyeret, másik szavukkal ellenzik a földreformot, mert a kenyeret ők csak a nagybirtoktól kaphatják. S nem veszik észre a rémséges ellenmondást, és nem veszik észre, kinek az ügyét szolgálják, mikor ilyen téves és ferde felfogásokkal egyre inkább élezik az ellentétet a város és a falu közt.

Mikor a földreformról van szó, akkor a nagybirtok a falu ellen szövetségesül szerzi magának a várost azzal a jelszóval, hogy éhen hal a város, ha felosztják a nagybirtokot. Mikor a drága kenyérről van szó, akkor a nagybirtok a város ellen szövetségesül szerzi magának a falut, mert azt mondja a kiscgazdának: látod, hogy irigylit tóled az a kapzsi városi nép a búzaár emelkedését! S város és falu üti egymást, s nem érti meg, hogy az ő verekedésüknek egy harmadik látja hasznát.

Város és falu egymásra van utalva, s több köztük az érdekközösség, mint az érdekelletét. A földreform emeli a parasztság jólétét, az pedig ősrégi igazság, hogy *ahol gazdag a paraszt, ott gazdag a polgár is.* — A parasztnak és a polgárnak ezt az érdekközösségét kellene felismerni s érvényesíteni a két nagy tábor szövetkezésében a közös érdek alapján. Ha a parasztság és a polgárság nem hallgat a célzatos uszításokra, ha felhagy a kölcsönös ellenségeskedéssel, amire úgy sincs semmi komoly ok, s a közös érdekeket megértve, egy táborba tömörül, *akkor ezé a szövetkezése lesz a döntő erő Magyarország sorsának az intézésében,* s a harmadik nagy tényezővel, az ipari munkássággal egyetértésben, ez fogja megvalósítani az igazi, erős demokráciát, a nép jólétének s az ország fejlődésének egyetlen biztos alapját. A városi polgárság hivatása lenne a kezdeményezés. A városi polgárság követelje a földreformot a földművelő nép számára, mert ez nem csak a

nép-érdeke, de érdeke a nép gazdagodása által szinten gazdagodó polgárságnak is, és így vonja magához a földművelő népet, hogy együtt küzdjenek a közös érdekek diadaláért. Ez hozna gyönyörű jövőt az egész ország számára, ilyen jövő gondolata vezette a mi rövid kormányzásunkat. Magasra emelni a földművelést, fokozni az ipari termelést, megindítani közmunkákat, a Duna-Tisza csatorna, a csepeli kikötő építését (mind a kettőre bizottságot szerveztünk a legjobb szakemberekből), — ezek voltak a törekvéseink. Igazságosabbá tenni a nemzeti jövedelem elosztását béregegyeztető bizottságok munkája által s igazságosabbá a terhek elosztását progresszív kulcsú adótörvények által. Szende Pál adótörvényeinek alap gondolata volt könnyíteni a kisjövedelmű és középjövedelmű lakosság (tehát a parasztság és polgárság) adóterhein, s az adóterhek túlnyomó részét ráhárítani a nagyjövedelmekre, a nagytőkére és nagybirtokra. Nem forgalmi adót tervezünk, hanem fokozatosan emelkedő jövedelmi adót, ahol a kisjövedelmek adója 1%-kal kezdődik s a legnagyobb jövedelmeké 80%-ig emelkedik. A nagy örökségek adóját fokozatosan egész 80%-ig akarta emelni Szende. Azok viselték volna a terheket, akiknek a nagy jövedelme elbírja, s a kisebb jövedelmű parasztság és polgárság terhei jelentékenyen enyhültek volna. Bizony, a zsidó nagytőke ma is szívesebben látja a keresztény kurzus forgalmi adós pénzügyminisztereit, mint: a progresszív adót csináló zsidó Szende Pált?

A földreform kezdetei.

A földreformot, mikor nyilvánosságra jött, lelkesen magasztalta az egész sajtó. Talán legjobban Túri Béla lapja, az Alkotmány. — Januárban belépett a kormányba nagyatádi Szabó István. Elfogadta az én reformomat kifogás nélkül. Alá is írta: Mint ahogy aláírta: később a Rubinek Gyula földreformjai is. Isten tudja, mi mindent fog

még aláírni, ha sokáig élteni a Gondviselés! Együtt alakítottuk meg a földbirtokrendező bizottságokat, együtt küldtük ki őket a vidékre. Károlyi azt kérte megtszítettetésül, hogy az ő birtokán kezdjük el a földreform munkáját. így lett a kápolnai ünnep 1919 február 22-én. Ott volt Szabó István, ott volt Mayer János, ott álltak az oldalamnál. Azóta valószínűleg elfelejtették, mert ahányszor engem szidnak a kápolnai földosztás miatt, soha se jut eszükbe felállani s jelentkezni, hogy: mi is ott voltunk. Bizony, hosszú az ut a kápolnai földosztástól az egységes párt elnöki székhéig, azalatt sok mindent elfelejt az ember!

Januárban már felocsúdott a nagybirtok a forradalmi megriadásból. Az OMGE megindította a harcot a földreform ellen, Élesen tiltakoztak s a tiltakozás vezérszónoka gróf Bethlen István volt. Akkor ő tiltakozott a földreform ellen, amit én csináltam Szabó Istvánnal. Most ő csinál földreformot Szabó Istvánnal. Ilyen az élet.

Még hevesebben küzdött az OMGE a gazdasági kamarák ellen. Az OMGE-nak 8000 tagja van s mégis azt követelte mindig magának, hogy ő képviseli az egész magyar földművelő társadalmat, amelynek pedig ma is van másfél-millió tagja. Én meg akartam alakítani a magyar földműves társadalom törvényesen választott igazi képviselőjét, hogy ne a nagyobbrészt nagybirtokosokból álló OMGE irányítsa a magyar földművelési politikát az ő korlátlan tekintélyével mindig a nagybirtok érdekében. Ezért a nagy ellenkezés.

Az OMGE földreformellenes küzdelmének segítői támadtak: *a kommunisták*. Ezek is elkeseredetten ellenezték a földreformot. Persze, mert ahol szaporodik az önálló földműves birtokosok száma, ott elvesznek a kommunisták kilátásai. Csakhogy természetesen ezt az indokot nem hirdették nyíltan. Nyíltan ugyanazt hangoztatták, amit az OMGE: hogy a várost csak a nagybirtok éllelmezi, ha felszűntetik a nagybirtokot, éhenhal a város. Ezt a hamis frá-

zist én legtöbbször Hamburger Jenőtől hallottam, ő valóságos fanatizmussal, szinte szajkómódra ismételte folytonosan.

A kommunizálások.

A szocialisták balszárnya áttolódott a kommunisták felé, s a szociáldemokrata párton belül csinálták az alattomos aknamunkát. Mi, a párton kívül állók, nem tudtuk ezt, Egy este a szocialista párttitkárság jelentette nekem, hogy Somogy megyében kitöréssel fenyeget a nép türelmetlensége, Hamburger Jenő párttitkár holnap lemegy csillapítani a forrongást, adjak neki megbízást, hogy a földreform siettetése terén is megtehesse a szükségeseket. A törvény szerint a miniszter biztosokat küldhetett ki a földreformmunkálatok ellenőrzésére s bizonyos kisebb csillapító intézkedések megtételére. Több vármegyébe kellett ilyen biztost kiküldeni, s mindenütt lecsillapították a nyugtalanságot. Hamburgert én nem ismertem személyesen, de többször dicsérték előttem, hogy novemberben ő csillapította le a déli részeken a forrongást, s komoly, megbízható ember, hát nyugodtan elküldtem neki az ideiglenes miniszteri biztosi megbízást, azzal, hogy amint visszajön, jelentést tesz. Nagy hiba volt, talán a legnagyobb hiba, amit az egész idő alatt elkövettem. Különösen hiba volt, hogy nem vártam be Szabó Istvánt, aki akkor vidéken volt valahol, s nem beszéltem meg vele a dolgot, miután éppen az ő megyéjéről volt szó, Csak a sok izgalomtól való kimerültségemmel tudom magyarázni, hogy ez mind nem jutott akkor eszembe. Különben is a megbízás nem vonatkozott semmi jelentékeny intézkedésre, különösen nem, amit azután tényleg csinált Hamburger, mikor egyenesen termelő szövetkezetté alakított egy pár birtokot. Ez nem csak a megbízással ellenkezett, de a törvénnyel is. Olyan volt, mintha leküldenék valakit a ház ablakait megtisztítani s ő felgyújtaná a házat. Viszont egészen biztos, hogy ha nem adok is meg-

bízást, Hamburgerek akkor is megcsinálják a tervüket, mert már elhatározott szándékuk volt a földreform megakasztása.

Tiltakoztam, visszavontam a megbízást. Nem volt erőnk a balra sodort szocialista tömegekkel szemben. Szabó István vállalkozott, hogy lemegy Somogyba s rendet csinál. Harmadnap elképedve olvasom a Népszavában Szabó aláírt nyilatkozatát, hogy nagyon helyesli a termelő szövetkezeteket, hozzájárul az alakításukhoz s támogató-sukat ígéri. Szemző, az államtitkár, azt mondta, hogy kény-szerűségből írta alá Szabó. Hamburger felizgatott tömegei várták az állomáson, s ha alá nem írja, agyonverik. Szabó, mikor visszajött, máskép mondta el. Ott volt Hamburger az állomáson az embereivel, de ott voltak az ő kispazda hívei is, sokkal nagyobb számban. Csak intenie kellett volna, s ezek leverik a Hamburger népét. De ő kerülni akarta a vérontást, hát inkább aláírta: békésen a Hambur-ger által követelt nyilatkozatot.

Ez már a végső züllés kezdete volt. Böhmtől katona-ságot kértem a kommunizálás elfojtására. Ígért, amennyi kell, de semmit se küldött. Károlyihoz mentem: lemondok, mert nem bírok a szocialista szélsőségekkel. Károlyi érte-kezetet hitt össze. Ott volt Szabó, Garami, Kunfi, Csizmadia Sándor, Hamburger is. Hosszú vitatkozás után, amelyben Garami támogatott legjobban s igen erélyesen viselkedett Szabó István is, Hamburger kapitulált. Megígérte, hogy leszereli az egész akcióját s nem akadályozza a földrefor-mot. Ezt ígérték a szocialista miniszterek is. Pár napig csakugyan nyugalom volt. Aztán egyszerre több helyről jött birtokkommunizálás híre, Aszódról, Beregből, Bihar-ból. Látszott, hogy egy központból irányítják az egészet. Hamburgerek újra kezdték a harcot. Több helyen elkerget-ték a birtokrendező bizottságokat. Karhatalmam nem volt, hogy segítsek. A földreform megbukott. Mentem Károlyi-hoz: most már lehetetlen maradnom, felbomlik minden.

Arra kért, várjak két napig, ő még megpróbálja a kiegyenlítést.

Harmadnap jött a Vix jegyzéke. Lemondtunk.

A nagybirtokot 1919-ben Hamburger Jenő és Kun Béla mentette meg a demokratikus földreformtól. Nekik tartoznak hálával azok, akiknek öröme és hasznára volt az én földreformom bukása . . .

*

1789-ben törölte el a jobbágyságot a francia forradalom. Magyarország csak 59 esztendő múlva követte a francia példát. 59 esztendeig szorították vissza nálunk a jobbágyszabadítást, 59 esztendeig zárták el a magyar határokat a hódító világeszme elől, 59 esztendeig élt a magyar nemesség többsége abban a képzelgésben, hogy ha az egész világon felszabadulnak is a jobbágyok, Magyarországot örökre meg lehet tartani a jobbágyrendszer külön szigetének. Mennyi jobbra hivatott nemzeti erő pazarolódott el arra a kilátástalan küzdelemre, hogy elzárják Magyarországot az emberi fejlődéstől s megkövesítsék a rendi alkotmány állapotában!

Háromszáz esztendeig küzdött már a magyar nemzet szüntelen szabadságharcokban a Habsburgok uralma ellen. Aztán jött Napoleon, jött a nagyszerű alkalom, hogy megdöntse a fojtogató Habsburg uralmat, s akkor a magyar nemzet odaállt a zsarnok Habsburgok mellé s harcba ment Napoleon ellen, a Habsburgok oldalán. Hogy értse meg a történelem ezt a lélektani képtelenséget? Csak egy magyarázata van: Napoleon a függetlenséggel együtt a jobbágyszabadítást hozta volna Magyarországra. Ezért fordultak ellene. Inkább kellett a Habsburg zsarnokság a jobbágyság fenmaradásával, mint a függetlenség a jobbágyszabadítással. Ha nálunk is megtörtént volna a jobbágyság felszabadítása a XVIII. század végén, s az emiatt folyt fél-százados küzdelem energiáit építésre, az ország erősítésére

fordíthatták volna, milyen más fejlődést vehetett volna a magyar történelem! Pedig a józan értelemnek már a XVIII. század végén látnia kellett, hogy a jobbágyfelszabadítást nem lehet elkerülni, a rendi alkotmányt nem lehet fenntartani! Minek hát értékes nemzeti erőket pazarolni a haladás ellen való szélmalomharcra?

Ép így folyt a harc és folyik még ma is az általános titkos választójog ellen. Ép így jutottunk el megint odáig, hogy ma az egész világon Magyarország az egyetlen ország, ahol nyílt szavazás van, korlátolt szavazati joggal. S megint azt hiszik sokan, hogy ez fenntartható így, hogy mi örökre a nyílt szavazás kis szigete maradhatunk a haladó világ közepette s ennek a lehetetlenségnek a valószínűsítésére tékozzolják a nemzet annyi értékes erejét!

És ép így folyik most a kétségbeesett küzdelem a nagybirtokrendszer fenntartásáért. Egész Európában gyökeres földbirtokreformokat csináltak mindenütt, egész Európában megszűnik a nagybirtok, ma már Magyarország az egyetlen nagybirtokos ország Európában, s azt hiszik, hogy ez így maradhat örökre, hogy örökre kizárhatjuk a határainkon az európai fejlődést s a nemzet drága erőit és drága idejét rápazarolják arra a balga törekvésre, hogy a kisbirtokrendszer országai közt az elavult, haldokló nagybirtokrendszer egyetlen kis szigete maradjon a mi országunk!

Mikor győzhetetlen világhatalom volt a Habsburg ház, akkor szakadatlan szabadságharcokban küzdöttünk ellene. Mikor elgyengült, s az egész világ biztosan tudta már, hogy szét kell omlania birodalmának, akkor odaálltunk hozzá, háborúba mentünk érte, odakötöttük a sorsunkat az ő veszendő sorsához, hogy vele együtt elpusztuljunk mi is. Ép így leszünk most a nagybirtokkal. Egész Európa példája világosan mutatja, hogy a nagybirtok nem maradhat meg, hogy a nagybirtok-gazdálkodásnak meg kell szűnnie, s mi éppen most akarjuk állandósítani a nagybirtokrendszert,

a nagybirtokrendszerre építeni az új gazdasági életünket s hozzákötni egész gazdasági jövőnket a nagybirtokrendszer veszendő sorsához, mint ahogy hozzákötöttük a habomban országunk létét a Habsburgok haldokló ügyéhez!

Nem okosabb lenne a kilátástalan küzdelem hiábavaló erőpazarlása helyett megegyezni az idők kényszerűségével s azon igyekezni, hogy a kikerülhetetlen változás egészségesen, simán, a nép és az ország szempontjából a legelőnyösebben s a nagybirtokosoknak is súlyosabb hátránya nélkül menjen végbe? Soha nem voltam ellensége a nagybirtokosoknak — miért is lettem volna? — mint ahogy a jobbágyfelszabadítás harcosai se voltak ellenségei a nemességnek, — de nekik is látniuk kell Európa gazdasági fejlődését s okosan alkalmazkodniuk ehhez a fejlődéshez, mert végzetes szerencsétlenségre vezetne, ha most két-háromezer ember érdekében megint visszaszorítják az ország demokratikus átalakulását, mint ahogy visszaszorították egy félszázadig a jobbágyfelszabadítást. Jobb a nagybirtokosok számára is, ha okosan, önként alkusznak meg a fejlődés szükségleteivel, mint ha rövidlátóan, makacs ellenállással ők maguk idézik fel, hogy velük szemben és ellenükre jussanak megoldáshoz a megoldást követelő kérdések. Erre a becsületes kiegyenlítésre törekedtem én, de viszont nem voltam hajlandó látszatreformot csinálni, amely csak mutogatja a földet a népnek, de igazán nem ad neki semmit. Pedig igen sokan, ilyen reformot szerettek volna csináltatni velem.

Szent István hagyománya az, hogy haladjunk együtt Európa haladásával, alkalmazkodjunk okosan az európai fejlődéshez. Mi konokul az ellenkezőjét csináljuk ennek mindenben. A visszamaradásban, a haladástól való elzárkózásban keressük a boldogulásunkat. Mindent másképpen akarunk csinálni, mint ahogy a többi országok csinálják. Ebből fakad a romlásunk.

Bulgáriát is legyőzték, megcsonkították, mint minket,

de Bulgária a vereség után munkába kezdett, békés, demokratikus politikát folytatott, földreformot csinált, s kivergődött a háborús romlásból. Mikor megjött hozzánk a bolgár földreform híre, most négy esztendeje, a mi bölcseink azt írták, hogy Bulgária le fog hanyatlani, el fog pusztulni, mert a nagybirtok megszüntetésével kitörölte magát a kultúrországok sorából. Hát úgy elpusztult, hogy egyetlen bolgár léváért ma 200 magyar koronát kell adni. Bizony ideje volna, hogy mi is rálépjunk már valami ilyen „elpusztulásnak” az útjára!

*

Bűnös és végzetes könnyelműséggel sodorták bele Magyarországot a világháború halálos kalandjába. A bécsi akarat feltétlen teljesítéséhez szokott Tisza-rendszernek az átká volt ez rajtunk. Egészen bizonyos, hogy ha 1914-ben Justh Gyula a miniszterelnöke Magyarországnak, akkor nem tör ki a világháború, mert Justh Gyula semmi esetre se tért volna el a háborúellenes állásponttól, mint ahogy eltért Tisza István. A kétségtelenül hatalmas nagy elme, Tisza István, meghajolt a kétségtelenül gyenge diplomata, Berchtold előtt. Az egyszerű, de kemény Justh Gyula nem hajolt volna meg. A magyar miniszterelnök hozzájárulása nélkül pedig semmiképp se üzenhette volna meg a háborút Ferenc József, aki különben se akart háborút, s ha ezt a háborúellenes lelkiállapotát erősítette volna a magyar miniszterelnök hajthatatlan álláspontja, bizonyára nem írta volna alá a hadüzenetet. Lehet, hogy akkor is kitört volna később a háború, de más erőviszonyokkal, más szövetségi kapcsolatokkal, amik egészen más eredményt hozhattak volna. — így meggondolva, nem túlzás volt azt mondanunk, hogy Magyarország bukása, s talán egész Európa romlása, közvetlen az 1910-es magyar képviselőválasztásokból Jakadr

Nagy bűn volt, hogy felidézték a háborút, még na-

gyobb, hogy nem fejezték be idejében. A szerencsétlen Berchtold osztrák terület átengedése árán akarta megelőzni az olasz háborút. Berchtold megbukott, jött Burián, a Tisza embere, nem adott osztrák területet az olaszoknak, az olaszok is ellenünk támadtak, még kilátástalanabb lett a küzdelem. Szegény tehetetlen Károly király kétségbeesetten igyekezett békét kötni, hogy megmentse, amit még lehet. Elgáncsolták minden törekvését. így rántott magával a német minket is a szörnyű vereség katasztrófájába, így szakadt ránk a rettentő végzet, amely egyetlen tintacseppből született: abból a csepp tintából, amellyel Ferenc József aláírta: a szerb hadüzenetet. „Mindent megfontoltam, mindent meggondoltam” ...

Most itt vagyunk: vesztett háború, harmadára csonkított ország, felére csonkított nemzet.

Kétségbe kell-e hát esnünk? Van-e még jövőnk, vagy csak a nagyszerű halál végső jelenete következik már a történelmünkben?

Nincs igaza a kétségbeesésnek, bűn a kishitűség! Ha nincs is ma erőnk visszaszerezni azt, ami elveszett, — ami megmaradt a számunkra, az is elég, hogy erős, nagy termékeny nemzeti élet fejlődjék rajta. Nemzetek nagysága, nemzetek értéke nincs kötve se a népességi számhoz, se az országterülethez. Mert hiszen akkor Afganisztán több lenne, mint Svájc, s Madagaszkár népe többet jelentene, mint a norvég nemzet. Még így megcsonkítva is nagyszerű helyet foglalhatunk el az emberi kultúrvilág életében s nagyszerű részt biztosíthatunk magunknak az emberi haladás munkájában. Háromszázezer négyzetkilométerről százezerre csonkították Magyarország területét. De láttam én már százholdas birtokot, amelyik jó gazda kezében sokkal többet hozott s gazdájának magasabb kulturális jólétet biztosított, mint akárhány 300 holdas birtok. Hát csak azért se szabad csüggednünk! A mi harmadrészre csonkított országunk mindenben alkalmas arra, hogy szorgalma?

és értelmes nép munkája által a virágzó jólét paradicsomkertje legyen belőle, hogy nyolc millió ember, tízmillió ember jómódú, egészséges életet, boldog és magas kultur-életet élhessen rajta. Minden természeti feltétele megvan itt a boldogulásnak, a bőségek, egy munkás nemzet nagyszerű haladásának és emelkedésének. Ahol 8 millió ember lakik s 16 millió ember számára elegendő élelmet terem a föld, ott nem lehet éhség, ott nem lehet kétséges a lakosság megélhetése, s ott az anyagi megélhetés biztonságától erős és értékes kulturális fejlődésnek kell következnie. Most nagyobbá, tiszteltebbé, boldogabbá emelkedhetik a magyar nemzet, mint valaha volt, mert a nemzet erőit nem fojtja vissza többé a Habsburg-erőszak, szabadon szárnyalhatnak, szabadon érvényesülhetnek s felemelhetik a magyarságot arra a színvonalra, amely tehetségeinél fogva megilleti őt. De ne az erőszaktól, ne a nyers erőttől várjuk a boldogulásunkat. A tudományok életébe, a művészetek életébe, a gazdasági alkotások életébe, a kultúra életébe kapcsolódjunk bele, s ebben haladjunk együtt a haladó emberiséggel.

Ezek a gondolatok vezettek engem a földreform munkájában. Emelni akartam egy fokkal a magyar parasztság életszínvonalát és kultúrszínvonalát. Életre akartain hívni a magyar parasztságban szunnyadó nagyszerű értelmi és erkölcsi erőket, hogy biztos emelő szárnyai legyenek a felfelé törekvő magyar nemzeti életnek. Avval akartam kezdeni, hogy a nagybirtok országából, a puszták országából egészséges, modern gazdaságok országa legyen Magyarország, béresek nemzetéből független gazdák nemzete legyen a földműves Magyarország Progresszív adórendszer, amely a nagy jövedelmekre hárítja az ország terheit, a földművelés intenzív szervezésével kapcsolatos egészséges földreform, komoly, őszinte, dolgozó demokrácia: ezeken az alapokon épülhet csak fel a jómódú magyar nép boldog Magyarországa. — így emelkedett ki a háborús romlásból

Bulgária, így boldogult a háborúvesztes Ausztria, s a mi országunknak sokkal több természeti feltétele van meg a felemelkedéshez és a boldoguláshoz, mint akár Bulgáriának, akár Ausztriának. S így épül ma Európa keletén sok új ország: Bulgária mellett Jugoszlávia, Románia, aztán Csehország, Litvánia, Észtország, Lettország, — mindenkinek alapos földreform volt a legelső tennivalója, s mindenik radikálisabb földreformot csinált, mint amelyet én terveztem. És boldogul valamennyi. Nálunk négy esztendőn át harsogtak a nép fülébe magasztos jelszavakat: a nemzeti gondolatot, a keresztény szellemet, s a sok jelszó, mintha csak azért zúgott volna, hogy elmaradhasson a komoly tett: a földreform. És mi a nagy jelszavak négy esztendeje alatt nem tudtunk boldogulni tizedrészannyit, mint a dolgozó és cselekvő Bulgária.

Szépek a jelszavak, gyönyörűen csengenek, de boldogulást, haladást, emelkedést csak a munka és a cselekvés demokráciája, a tettek és alkotások demokráciája tud teremteni.